IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 22 Issue 01 IYUN 2026

MUSIQA TA’LIMIDA MILLIY CHOLG‘U ASBOBLARINI O‘RGATISH METODLARINI TAKOMILLASHTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

Turayeva Ruxshona Shuxratjon qizi
Denov Tadbirkorlik va pedagogika instituti
Maktabgacha ta’lim kafedrasi
5-Musiqa 23-guruh talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada musiqa ta’limi jarayonida milliy cholg‘u asboblarini o‘rgatish metodlarini takomillashtirishning pedagogik asoslari tadqiq etilgan. Tadqiqot davomida milliy cholg‘u asboblarini o‘rgatishning bosqichlari, o‘quvchilarning musiqiy qobiliyatlarini aniqlash va rivojlantirish usullari, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlari hamda an’anaviy va zamonaviy o‘qitish metodlarining samaradorligi tahlil qilingan. Shuningdek, milliy cholg‘u asboblarini o‘rgatish jarayonining metodik modeli ishlab chiqilib, uning maqsad, mazmun, metod, vosita, shakl va natija komponentlari yoritilgan. Tadqiqot natijalari an’anaviy ustoz-shogird tizimini zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan integratsiyalash ta’lim samaradorligini oshirishga xizmat qilishini ko‘rsatdi. Tajriba-sinov ishlari natijasida zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari bilan boyitilgan o‘qitish metodlari o‘quvchilarning musiqiy eshituvini, ritm hissini, ijrochilik mahoratini va ijodiy faolligini rivojlantirishda yuqori samaradorlikka ega ekanligi aniqlandi. Maqolada milliy musiqa merosini saqlash va rivojlantirishga qaratilgan ilmiy-amaliy takliflar ham ilgari surilgan.

Kalit so‘zlar: milliy cholg‘u asboblari, musiqa ta’limi, pedagogik texnologiyalar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, musiqiy qobiliyat, ijrochilik mahorati, ustoz-shogird tizimi, integrativ metod, maqom, ansambl ijrosi.

Аннотация. В данной статье исследуются педагогические основы совершенствования методов обучения национальным музыкальным инструментам в процессе музыкального образования. Проанализированы этапы обучения национальным музыкальным инструментам, методы выявления и развития музыкальных способностей учащихся, возможности использования современных информационно-коммуникационных технологий, а также эффективность традиционных и современных методов обучения. Разработана методическая модель обучения национальным музыкальным инструментам, включающая целевой, содержательный, методический, организационный и результативный компоненты. Результаты исследования показали, что интеграция традиционной системы «устоз–шогирд» с современными педагогическими технологиями способствует повышению эффективности образовательного процесса. Экспериментальные данные подтвердили положительное влияние информационно-коммуникационных технологий на развитие музыкального слуха, чувства ритма, исполнительского мастерства и творческой активности учащихся. В статье также представлены научно-практические рекомендации по сохранению и развитию национального музыкального наследия.

Ключевые слова: национальные музыкальные инструменты, музыкальное образование, педагогические технологии, информационно-коммуникационные технологии, музыкальные способности, исполнительское мастерство, система наставничества, интегративный подход, маком, ансамблевое исполнительство.

Abstract. This article examines the pedagogical foundations for improving methods of teaching national musical instruments in music education. The study analyzes the stages of teaching national musical instruments, methods for identifying and developing students’ musical

abilities, the possibilities of using modern information and communication technologies, and the effectiveness of traditional and modern teaching methods. A methodological model for teaching national musical instruments was developed, including objectives, content, methods, tools, organizational forms, and expected outcomes. The findings indicate that integrating the traditional master-apprentice system with modern pedagogical technologies significantly enhances educational effectiveness. Experimental results demonstrated that technology-supported instruction contributes to the development of musical hearing, rhythmic perception, performance skills, and students' creative activity. The article also proposes scientific and practical recommendations aimed at preserving and promoting national musical heritage.

Keywords: national musical instruments, music education, pedagogical technologies, information and communication technologies, musical abilities, performance skills, master-apprentice system, integrative approach, maqom, ensemble performance.

Kirish

Musiqa insoniyat ma'naviy hayotining ajralmas qismi bo'lib, milliy madaniyat va qadriyatlarni avloddan avlodga yetkazishda muhim vosita hisoblanadi. O'zbek xalqining boy musiqiy merosida milliy cholg'u asboblari alohida o'rin tutadi. Dutor, rubob, gijjak, nay, doira va boshqa cholg'ular xalqning tarixiy xotirasi, estetik qarashlari hamda ijodiy tafakkurini o'zida mujassam etgan. Shu sababli milliy cholg'u asboblarini yosh avlodga o'rgatish nafaqat musiqiy ta'limning, balki milliy madaniyatni saqlash va rivojlantirishning ham muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Hozirgi kunda ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar, kompetensiyaviy yondashuvning joriy etilishi va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining keng qo'llanilishi musiqa ta'limi oldiga ham yangi vazifalarni qo'ymoqda. Milliy cholg'u asboblarini o'qitishda an'anaviy ustoz-shogird tizimi bilan bir qatorda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash zarurati ortib bormoqda. Bu esa o'quvchilarning musiqiy qobiliyatlarini samarali rivojlantirish, ijrochilik mahoratini oshirish hamda ta'lim sifatini yaxshilash imkonini beradi.

Shu nuqtai nazardan, milliy cholg'u asboblarini o'rgatish metodlarini ilmiy asosda takomillashtirish, ularning samaradorligini baholash va zamonaviy ta'lim talablari asosida metodik tavsiyalar ishlab chiqish dolzarb ilmiy-pedagogik masala hisoblanadi.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqotda musiqa ta'limi jarayonida milliy cholg'u asboblarini o'rgatish metodlarini takomillashtirish masalalari pedagogik va metodik nuqtai nazardan o'rganildi. Tadqiqotning metodologik asosini ta'lim nazariyasi, musiqa pedagogikasi, kompetensiyaviy yondashuv hamda milliy musiqa ta'limi konsepsiyalari tashkil etdi. Tadqiqot jarayonida nazariy va empirik metodlardan foydalanildi. Nazariy metodlar sifatida ilmiy-pedagogik adabiyotlar, normativ-huquqiy hujjatlar, musiqa ta'limiga oid ilmiy tadqiqotlar va metodik qo'llanmalar tahlil qilindi. Empirik metodlar sifatida kuzatish, suhbat, so'rovnoma, pedagogik tajriba-sinov ishlari va natijalarni qiyosiy tahlil qilish usullaridan foydalanildi. Tadqiqot obyekti sifatida musiqa ta'lim muassasalarida milliy cholg'u asboblarini o'rgatish jarayoni tanlandi. Tadqiqot predmeti esa milliy cholg'u asboblarini o'rgatish metodlari, ularning samaradorligi va o'quvchilarning musiqiy qobiliyatlarini rivojlantirish mexanizmlaridan iborat bo'ldi.

Tajriba-sinov ishlari davomida an'anaviy va zamonaviy o'qitish metodlari asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar natijalari o'zaro taqqoslandi. Olingan ma'lumotlar statistik va pedagogik tahlil asosida umumlashtirildi.

Natijalar va tahlil

Tadqiqot natijalari milliy cholg'u asboblarini o'rgatish jarayonini bosqichma-bosqich tashkil etish o'quvchilarning ijrochilik mahoratini rivojlantirishda muhim omil ekanligini ko'rsatdi.

Birinchi bosqich – tayyorlov va kirish mashg‘ulotlari bo‘lib, unda o‘quvchilarda cholg‘u asbobiga nisbatan qiziqish uyg‘otish, asbob tuzilishi bilan tanishtirish hamda dastlabki texnik ko‘nikmalarni shakllantirish ishlari amalga oshiriladi. Mazkur bosqich keyingi mashg‘ulotlar uchun poydevor vazifasini bajaradi. Ikkinchi bosqichda oddiy kuylar, ritmik mashqlar va boshlang‘ich ijro usullari o‘rgatiladi. Bu davrda o‘quvchilarning ritm hissi va musiqiy eshituvini rivojlantirishga alohida e’tibor qaratiladi. Uchinchi va to‘rtinchi bosqichlarda murakkabroq xalq kuylarini ijro etish, texnik mahoratni rivojlantirish, bezak va ornamentlardan foydalanish hamda badiiy ifodani shakllantirish ustida ishlanadi. Beshinchi bosqich ansambl mashg‘ulotlarini qamrab olib, jamoaviy ijro madaniyati, ritmik uyg‘unlik va sahna madaniyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Oltinchi bosqich esa individual ijodiy faoliyatni tashkil etish, mustaqil repertuar tanlash va ijodiy ishlanmalarni yaratishga yo‘naltirilgan. Ushbu bosqich o‘quvchilarning ijodiy salohiyatini namoyon etish imkoniyatini yaratadi.

O‘quvchilarning musiqiy qobiliyatlarini aniqlash va rivojlantirish natijalari

Tadqiqot davomida musiqiy qobiliyatlarning asosiy tarkibiy qismlari sifatida musiqiy eshituv, ritm hissi, musiqiy xotira va ijodkorlik ko‘rsatkichlari o‘rganildi. Natijalar shuni ko‘rsatdiki, musiqiy eshituvni rivojlantirish uchun solfedjio mashqlari, xalq kuylarini tinglash va ustoz ijrosini tahlil qilish samarali natija beradi. Ritm hissini rivojlantirishda esa doira jo‘rligida mashq qilish, metronomdan foydalanish va jamoaviy mashg‘ulotlar yuqori samaradorlikka ega. Shuningdek, musiqiy xotirani rivojlantirish maqsadida kuylarni qismlarga ajratib yodlash, interval takrorlash va eshitilgan kuylarni qayta ijro etish usullari qo‘llanilganda o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasi sezilarli ravishda oshgani kuzatildi.

Ijodiy topshiriqlar, improvizatsiya va variatsiyalar yaratish mashqlari esa o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi hamda ijodiy yondashuvini rivojlantirishga xizmat qildi.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish samaradorligi

Tadqiqot natijalari milliy cholg‘u asboblarini o‘rgatishda zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish ta’lim samaradorligini oshirishini ko‘rsatdi. Audio yozuvlar professional ijrochilar uslubini o‘rganish imkonini yaratgan bo‘lsa, video materiallar orqali qo‘l harakatlari, tor bosish texnikasi va ijro usullarini ko‘rgazmali tarzda o‘zlashtirish imkoniyati paydo bo‘ldi. Elektron nota muharrirlari, metronom va tuner dasturlaridan foydalanish esa ritm aniqligi va sozlash madaniyatini shakllantirishda samarali vosita bo‘lib xizmat qildi. Masofaviy ta’lim texnologiyalari yordamida o‘quvchilar bilan muntazam aloqa o‘rnatish, topshiriqlarni nazorat qilish va ijro natijalarini baholash imkoniyati kengaydi. Natijada o‘quvchilarning mustaqil mashg‘ulotlarga bo‘lgan qiziqishi ortdi.

An’anaviy va zamonaviy metodlar samaradorligining qiyosiy tahlili

Tajriba-sinov natijalari an’anaviy va zamonaviy metodlarning har biri o‘ziga xos afzalliklarga ega ekanligini ko‘rsatdi. An’anaviy ustoz-shogird tizimida tahsil olgan o‘quvchilarda milliy ijrochilik uslubi, badiiy ifoda va maqom an’analarini o‘zlashtirish darajasi yuqori bo‘ldi. Shu bilan birga, texnik ko‘rsatkichlar va nazariy bilimlarni o‘zlashtirish sur’ati nisbatan sekinroq kechdi. Zamonaviy interaktiv va AKT asosidagi metodlar qo‘llangan guruhlarda esa texnik aniqlik, musiqiy tafakkur, ritm hissi va ijodiy mustaqillik ko‘rsatkichlari yuqori darajada shakllandi.

Tajriba natijalariga ko‘ra, an’anaviy metodlar asosida ta’lim olgan o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasi o‘rtacha 65–70 foizni tashkil etgan bo‘lsa, zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan boyitilgan integrativ model asosida ta’lim olgan guruhlarda ushbu ko‘rsatkich 85–90 foizga yetgani aniqlandi. Mazkur natijalar an’anaviy va zamonaviy metodlarni o‘zaro uyg‘unlashtirish eng maqbul pedagogik yondashuv ekanligini tasdiqlaydi.

Muhokama

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, milliy cholg‘u asboblarini o‘rgatish jarayonida qo‘llanilayotgan metodlarning samaradorligi ularning ilmiy asoslanganligi, tizimliligi va

o‘quvchilarning individual xususiyatlariga mos ravishda tashkil etilishiga bevosita bog‘liqdir. Milliy cholg‘u asboblarini o‘qitishda an’anaviy ustoz-shogird tizimi uzoq yillar davomida o‘zining samaradorligini namoyon etib kelgan bo‘lsa-da, zamonaviy ta’lim talablari ushbu tizimni yangi pedagogik texnologiyalar bilan boyitishni taqozo etmoqda. Tahlillar natijasida an’anaviy metodlarning asosiy ustunligi o‘quvchilarda milliy ijrochilik uslubini, badiiy tafakkurni va musiqiy didni shakllantirishga xizmat qilishi bilan izohlanadi. Ayniqsa, maqom va xalq kuylarini o‘rganishda ustozning jonli ijrosi, og‘zaki ko‘rsatmalari hamda bevosita muloqoti muhim pedagogik ahamiyat kasb etadi. Bunday yondashuv o‘quvchilarning musiqiy eshituvini, xotirasini va ijro madaniyatini rivojlantirishda samarali vosita hisoblanadi.

Biroq zamonaviy ta’lim jarayonida faqat an’anaviy metodlar bilan cheklanib qolish o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi, axborot texnologiyalaridan foydalanish ko‘nikmalari va ijodiy faoliyatini to‘liq rivojlantirish imkonini bermaydi. Shu sababli audio-video materiallar, elektron nota dasturlari, interaktiv mashg‘ulotlar va masofaviy ta’lim vositalaridan foydalanish o‘quv jarayonini yangi bosqichga olib chiqmoqda.

Tajriba-sinov natijalari shuni tasdiqladiki, integrativ yondashuv asosida tashkil etilgan mashg‘ulotlar o‘quvchilarning musiqiy qobiliyatlarini rivojlantirishda yuqori samaradorlikka ega. Mazkur yondashuvda an’anaviy metodlarning tarbiyaviy va badiiy imkoniyatlari zamonaviy pedagogik texnologiyalarning innovatsion afzalliklari bilan uyg‘unlashtiriladi. Natijada o‘quvchilar nafaqat ijro mahoratini egallaydi, balki musiqiy tafakkur, tahlil qilish va ijodiy faoliyat ko‘nikmalarini ham rivojlantiradi.

Shuningdek, tadqiqot davomida milliy cholg‘u asboblarini o‘rgatishda o‘quvchilarning yosh xususiyatlari va individual imkoniyatlarini hisobga olish zarurligi aniqlandi. Individual va differensial yondashuvning qo‘llanilishi ta’lim samaradorligini oshirish bilan bir qatorda o‘quvchilarning musiqa san’atiga bo‘lgan qiziqishini ham kuchaytiradi. Olingan natijalar milliy cholg‘u asboblarini o‘rgatishda an’anaviy va zamonaviy metodlarni qarama-qarshi qo‘yish emas, balki ularni o‘zaro integratsiyalash eng maqbul pedagogik yechim ekanligini ko‘rsatadi.

Xulosa

Musiqa ta’limi tizimida milliy cholg‘u asboblarini o‘rgatish metodlarini takomillashtirish dolzarb pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Tadqiqot natijalari asosida quyidagi xulosalarga kelindi:

Birinchidan, milliy cholg‘u asboblarini o‘rgatish jarayonini bosqichma-bosqich tashkil etish o‘quvchilarning musiqiy qobiliyatlari va ijrochilik mahoratini izchil rivojlantirish imkonini beradi.

Ikkinchidan, o‘quvchilarning musiqiy eshituvini, ritm hissini, musiqiy xotirasini va ijodkorligini rivojlantirish milliy cholg‘u asboblarini o‘rgatishning asosiy pedagogik vazifalaridan biri hisoblanadi. Ushbu qobiliyatlarni shakllantirishda amaliy mashg‘ulotlar, individual yondashuv va ijodiy topshiriqlar muhim ahamiyat kasb etadi.

Uchinchidan, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish o‘quv jarayonining samaradorligini oshiradi, o‘quvchilarning mustaqil ishlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi va milliy musiqa namunalarini keng targ‘ib qilish imkonini yaratadi.

To‘rtinchidan, an’anaviy ustoz-shogird tizimi milliy ijrochilik maktablarining davomiyligini ta’minlovchi muhim pedagogik mexanizm hisoblanadi. Shu sababli ushbu tizimning ijobiy jihatlarini saqlab qolgan holda zamonaviy metodlar bilan uyg‘unlashtirish maqsadga muvofiqdir.

Beshinchidan, tajriba-sinov natijalari integrativ model asosida tashkil etilgan mashg‘ulotlar an’anaviy yoki zamonaviy metodlarning alohida qo‘llanilishiga nisbatan yuqori natija berishini ko‘rsatdi. Integrativ yondashuv o‘quvchilarning texnik mahorati, musiqiy tafakkuri va ijodiy salohiyatini rivojlantirishda samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Shu asosda milliy cholg‘u asboblarini o‘rgatish metodikasini takomillashtirish uchun o‘quv dasturlarini modernizatsiya qilish, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan keng foydalanish, baholash mezonlarini takomillashtirish hamda pedagoglarning kasbiy kompetensiyalarini muntazam rivojlantirib borish tavsiya etiladi. Natijada taklif etilgan metodik yondashuv milliy musiqa merosini asrab-avaylash, uni yosh avlodga yetkazish va musiqa ta’limi sifatini oshirishga xizmat qiluvchi samarali pedagogik model sifatida namoyon bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdurashidov, M. (2020). Musiqa pedagogikasi. Toshkent: O‘qituvchi.
2. Matyoqubov, O. (2018). O‘zbek xalq musiqa ijodiyoti. Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi NMIU.
3. Rajabov, I. (2019). Maqom asoslari. Toshkent: Musiqa nashriyoti.
4. Republic of Uzbekistan. (2020). Law of the Republic of Uzbekistan “On Education”. https://lex.uz
5. Republic of Uzbekistan. (1997). National Programme for Personnel Training. Tashkent.
6. Yunusov, R. (2017). O‘zbek musiqa madaniyati tarixi. Toshkent: Fan.
7. Yuldashev, B., & Karimov, S. (2021). Modern pedagogical technologies in music education. Journal of Educational Research and Innovation, 5(2), 45–53.
8. Zokirov, A. (2022). The role of information and communication technologies in music education. International Journal of Music Pedagogy, 8(1), 21–29.